

PaedDr. Petra Jesenská, PhD.: Interdisciplinárne aspekty obohacovania a kultivovania slovej zásoby slovenčiny prostredníctvom anglicizmov. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici 2013. 147 s.

Posúdenie habilitačnej práce

Otázky medzijazykových kontaktov a medzijazykovej migrácie lexiky predstavujú diachrónne aj synchronne vždy aktuálnu a prítlačlivú problematiku. Preberanie slov z iných jazykov je jednou z najnápadnejších súčastí týchto kontaktov, ktoré postrehne aj bežný používateľ jazyka a aj s ohľadom na mieru ovládania iného než materinského jazyka k nim zaujíma diferencovaný postoj. O to zaujímavejšia je táto téma pre odborníka, ktorý si môže zvoliť pri skúmaní procesov preberania lexiky rozličný uhol pohľadu. V súčasnej globalizujúcej sa civilizácii asi nenájdeme jazyk, ktorý by vo väčšej či menšej miere neprišiel do kontaktu s angličtinou, preto skúmanie prvkov anglofónneho pôvodu v európskych, ale aj mimoeurópskych jazykoch je už desaťročia obľúbenou výskumnou témou. Na Slovensku sa jej väčšia pozornosť venuje od konca 80. rokov. Výskumy, diskusie, úvahy a prezentácie názorov o mieste anglicizmov v súčasnej slovenčine majú rozličný charakter – od seriózných výskumných štúdií až po silne emocionálne zafarbené polemiky.

Do tohto kontextu vstupuje habilitačná práca Dr. Jesenskej, ktorá, využívajúc legislatívnu možnosť predložiť habilitačnú prácu ako „súbor publikovaných vedeckých prác doplnený komentárom“ v nej predkladá 7 textov, publikovaných v priebehu desaťročia (od r. 2003 do r. 2013). Usiluje sa nazerať na problematiku anglicizmov v slovenčine zo štruktúrmo-lingvistického, sociolingvistického, čiastočne pragmalingvistického a didaktického hľadiska. Úvodný abstrakt a anotácie jednotlivých kapitol, ktoré v habilitačnej práci nahrádzajú záver, sľubujú, že komplex autorkiných odborných textov by ako celok mohol prispieť k hlbšiemu poznaniu procesu adaptácie anglicizmov v slovenčine, a to tak z intrajazykového, ako aj extrajazykového a všeobecnolingvistického uhla pohľadu. V predchádzajúcej vete som zámerne použila kondicionál, lebo habilitačná práca, hoci nepochybne istú poznávaciu hodnotu má, ako celok vyvoláva skôr rozpačitý dojem, a to aj napriek tomu, že autorke nemožno uprieť úprimný záujem o problematiku a úsilie vyjadriť sa k niektorým otázkam súčasnej jazykovej situácie na Slovensku. Za najprínosnejšiu časť práce pokladám v podstate sociolingvistickú charakteristiku anglicizmu (v slovenčine) ako jazykového, predovšetkým lexikálneho, prostriedku, ktorý bol prevzatý z anglofónneho (kultúrneho) prostredia, bez ohľadu na to, z akého jazyka dané slovo, resp. jeho komponenty pochádzajú, ako aj nápravu niektorých chýb zo slovenskej lingvistickej literatúry, napr. nesprávny príklad *vír – vír* v hesle *homonymá* v Encyklopédii jazykovedy, v ktorom sa uvádza, že „... znejú rovnako, majú rovnaké všetky tvary...“. Autorka na s. 128 dokazuje, že to tak nie je.

V nasledujúcej časti svojho posudku sa pokúsim zhrnúť argumenty, prečo vo mne jednotlivé príspevky tvoriace habilitačnú prácu vyvolávajú rozpačitý dojem:

1. Rozpaky vyvoláva už samotný výber príspevkov. Habilitačná práca obsahuje aj také texty (časť 5, 6), ktoré boli publikované niekoľkonásobne: ako príspevky na konferenciách, ako súčasť monografie a dokonca aj ako súčasť predchádzajúcej – dizertačnej – kvalifikačnej práce, čo podľa mňa nie je celkom v poriadku.
2. Vo vzťahu k orientácii v problematike, tak znie názov podkapitoly na s. 21, autorka dala prednosť priebežnému uvádzaniu názorov a stanovísk viacerých bádateľov pred systematickou analýzou problematiky, pričom „monografické práce o anglicizmoch a lexikóny anglicizmov“; „štúdie a články o anglicizmoch v kontexte kultivovania jazyka“ a práce venované kultivovaniu (slovenského) jazyka uvádza v troch tabuľkách na s. 22 – 28. Ide o značne výberovú bibliografiu, ku ktorej (hlavne v tabuľke 2) by bol, vzhľadom na jej chronologické usporiadanie, potrebný interpretačný kľúč.

- V každom prípade v prehľade chýbajú základné práce, ktoré by tam podľa môjho názoru mali byť vzhľadom na vedecké ambície habilitačnej práce a tém, ktorými sa práca zaoberá (proces adaptácie lexikálnych jednotiek, internacionalizácia slovnej zásoby, jazyková kultúra, ale aj čiastková problematika anglicizmov v jazykových prejavoch mladej generácie, „falošní priatelia“ atď.): autorkinej pozornosti ušla existencia monografie M. Ološtiaka *Jazykovo-štruktúrny a komunikačno-pragmatický status vlastného mena (Adaptácia anglických proprií v slovenčine)* z r. 2007; v prehľade literatúry sa na škodu veci nespomína napr. štúdia O. Škvareninovej *Anglicizmy v konfrontácii so slovenčinou* (1991), ktorá už pred vyše 20 rokmi riešila problematiku, ktorej sa venuje aj autorka habilitačnej práce, ale ani zborník *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: Za a proti* (1999), z novších prác štúdie O. Orgoňovej a Z. Sedláčkovej venujúce sa jazyku tínedžerov, ani staršia štúdia O. Orgoňovej *Falošní priatelia (faux-amis) v jazykových kontaktoch slovenčiny s francúzštinou* (1991), ktorá by (aj s literatúrou v nej uvedenej) metodologicky pri príprave 7. príspevku habilitantke určite pomohla.
3. Najväčší nedostatok vidím v spornej vedeckej hodnote práce. V príslušnej vyhláške MŠ č. 6/2005 o postupe získavania vedecko-pedagogických titulov alebo umelecko-pedagogických titulov docent a profesor sa v § 1 ods. písm. c) uvádza, že „Uchádzač predkladá habilitačnú prácu ako ... súbor publikovaných vedeckých prác doplnený komentárom..., teda malo by ísť o vedecké práce so všetkými náležitosťami, ktoré k vedeckej práci patria. Sama autorka na s. 10 uvádza, že jednotlivým už publikovaným prácam ponecháva v habilitačnom spise ich pôvodné názvy, „aj keď si uvedomujeme, že niektoré evokujú skôr populárno-náučný ako vedecký diskurz“. Odhliadnuc od faktu, že názov je konštitutívnou zložkou textu, musím, bohužiaľ, konštatovať, že popularizačne, čiastočne didakticky a miestami až publicisticky sú profilované nielen názvy, ale aj samotné texty. Habilitačnej práci podľa môjho názoru najviac chýba podklad v podobe seriózneho vedeckého výskumu: ide v nej o súhrn všeobecne známych faktov, údajov, ktoré publikovali iní autori, ako aj vlastných názorov autorky, úvah s v podstate voluntaristicky vybratými príkladmi, často bez uvádzania argumentov, kontextov či širšieho overenia, čo by sa dalo prijať pri didaktickej aplikácii problematiky, ale určite nie pri vedeckom diele, aké by habilitačná práca mala predstavovať. Príklady a poznámky uvediem podľa jednotlivých kapitol:

Prvý text *Latinčina súčasnosti* je príspevkom, ktorý autorka podľa svojich vlastných slov z predhovoru (s. 5) prezentovala v r. 2003 ako v tej dobe neistá mladá lingvistka – neviem teda, prečo sa príspevok dostal do habilitačnej práce, keďže je odborne diskutabilný, skratkovitý a povrchný, miestami až naivný; sudy sa v ňom vynášajú bez dôkazov a bez uvedenia zdrojov: výroky, ako „Druhá polovica 20. storočia a prvá polovica 21. storočia je nielen obdobím ekumenizmu v liturgii, vede a technike, ale aj obdobím paradoxov: Používame síce anglické lexikálne jednotky, ale kto dnes hovorí plynule po anglicky rovnako dobre, ako napríklad v predminulom storočí štúrovci po latinsky?“ sú nezmyselné a nepatria v podstate do žiadneho seriózneho textu. Výrok ako „Kultúrny jazyk Veľkej Moravy sa vyznačoval starobylosťou jazyka, nosovkami, absenciou vokalizácie jerov, ale najmä umeleckou hodnotou textu, a to aj v próze, ktorá bola rytmizovaná.“ nemôže predsa autorka myslieť vážne. Od odborníčky, ktorá sa monograficky venuje problematike jazykovej situácie v kontexte Európskej únie by som nečakala elementárnu chybu v počte oficiálnych jazykov EÚ (na dvoch miestach sa uvádza, že ich je 27).

Druhý príspevok *Čo má spoločné malware so sleeptrackerom* spracúva zaujímavú problematiku rýchleho prieniku pomenovaní, ktoré sú aj v zdrojovom jazyku neologizmami, do iných jazykov – autorka približuje osem takýchto slov. Na škodu veci sa ani pri jednom zo spomínaných slov, ktoré sa kvalifikujú ako v slovenčine adaptované (výslovnosne, morfológicky a štylisticky), neuvádza ani jediný konkrétny kontextový príklad ich použitia, čo pri proklamovanom sociolingvistickom prístupe je aj metodologicky nedostatočné.

Hoci sa v časti 3 *Štúdium anglicizmov ako špecifická súčasť prípravy poslucháčov a poslucháčok anglického jazyka Učiteľstva akademických predmetov* na viacerých miestach spomína vlastný („náš“) výskum a korpus 175 lexikálnych jednotiek končiacich sa na *-ing*, o aký výskum a o akú excerpciu ide, to sa čitateľ, bohužiaľ, nedozvie; celej kapitole by prospel hlbší teoreticko-metodologický základ, a to vo všetkých skúmaných zložkách. Naopak, výsledkom autorkinho výskumu je 4. príspevok *Niekoľko poznámok k používaniu anglicizmov mladých ľudí (nekrátené)*, v ktorom sa analyzujú anglicizmy excerpované zo študentského časopisu *St.City*. V skutočnosti však možno uvažovať len o výskumnej sonde: analyzuje sa časopis, ktorý má 48 strán formátu A4 (s. 79), z čoho je vyše 100 obrázkov (na s. 95 sa uvádza, že sa v časopise vyskytlo 54 + 47 obrázkov, na ktorých boli zachytené ženy a muži). V tomto kontexte vyznieva tvrdenie na s. 80, že „s ohľadom na náročnosť výskumu sme sa rozhodli obmedziť výskumný korpus na minimum jedného výtlačku“ v podstate tragikomicky. Výsledná vzorka excerpovaných anglicizmov („korpus výskumu“) predstavuje 172 lexikálnych jednotiek (s. 89), ktoré sa potom analyzujú z hľadiska slovnodruhového zastúpenia, počtu slabík, počtu slov, z hľadiska, podľa názvov jednotlivých podkapitol, lexikálnej roviny, syntaktických konštrukcií, štylistickej roviny a zo sociolingvistického aspektu. Nepresne sú uvádzané kvantitatívne údaje: uvádza sa, že vo vzorke bolo 129 substantív, z toho 97 ohybných, ostatné boli nesklonné (teda vychádza, že nesklonných bolo 31: pri maskulínach sa uvádzajú 4 nesklonné; pri feminínach 7 a pri neutrách sa uvádza len percento 64% z 11, čo dokopy nedáva spomínaných 31 substantív). Aj tu sa vyskytli nepresnosti: Už v predchádzajúcej kapitole sa veľmi voľne narábalo s problematikou začleňovania jednotlivých anglicizmov do slovenského deklináčného systému. Podobné chyby sa objavujú aj v tejto kapitole: za všetky jeden príklad: možno adjektívum *internetový* pokladať za anglické adjektívum, ako sa to uvádza na s. 87? Je takým prekvapením, ak sa adjektívum s formantom *-ový* bezproblémovo začleňuje do paradigmy „pekný“?. Ďalšie poznámky: ide v prípade formantov *-núť* a *-ovať* skutočne o morfémy?; je také (podľa slov autorky) zarážajúce, že v tlačenom časopise sa neobjavuje slang?; aký je v autorkinom chápaní v danom kontexte rozdiel medzi štylistickými a jazykovými prostriedkami?; tvorí ortografia osobitnú, navyše, „značne dynamickú a rozkolísanú“ jazykovú rovinu (s. 96)? . Ako konkrétne autorka chápe „hovorovosť“ a v niektorých príkladoch až hovorenosť textu“ analyzovaného časopisu? Veľmi povrchných je aj niekoľko riadkov venovaných podľa autorky sociolingvistickej problematike.

Osobitnú problematiku tvoria kapitoly 5 a 6, ktoré sa venujú inovácii a demokratizácii v jazyku, ako aj jazykovej kultúre slovenčiny s ohľadom na anglicizmy. Obe kapitoly sú ladené skôr publicisticky, opakujú v práci už raz uvádzané fakty (napr. príčiny preberania slov z cudzích jazykov), obsahujú viaceré nepresnosti a „krátke spojenia“ aj vyložené banality. Z hľadiska zamerania práce by ma zaujímala konkretizácia tvrdenia zo s. 102, že „slovenčina preberá významnú časť z anglickej lexiky, kým opačným smerom to takto funguje len vo výnimočnom prípade“. Autorka chápe jazyk výrazne inštrumentálne (hlavne na s. 100). Sociolingvistické prieskumy ukazujú, že používatelia jazyk chápu nielen inštrumentálne, ale zaujímajú k nemu výrazne emocionálne postoje, s ktorými národnoidentifikačná funkcia veľmi úzko súvisí, a veľmi citlivo chápu aj otázku preberania cudzích slov (a to aj mladá

generácia). Aj preto by možno bolo potrebné o nastolených otázkach diskutovať s jemnejším a diferencovanejším rozlíšením. Napr. autorka v práci niekoľkokrát spomína slovo *handout*, ktoré v súčasnej slovenčine chápe ako plne funkčné, a tých, ktorí s takýmto názorom nesúhlasia, klasifikuje ako konzervatívco. Je to skutočne tak? Je slovo *handout* plne funkčné vo všetkých komunikačných sférach? Nedalo by sa uvažovať aj o návrhu používať ako neutrálne pomenovanie napr. predčasom navrhované pomenovanie príloha a anglicizmus *handout* používať ako profesionalizmus? Len tak mimochodom k funkčnému využívaniu anglicizmov: je podľa autorky funkčné používanie anglicizmu *pronunciácia* v kontexte skôr publicisticky či didakticky ladeného textu, ako sa to robí na viacerých miestach habilitačnej práce?

V poslednej kapitole sa porovnávajú koncepcie klasifikácie homonym v anglofónnej a slovenskej lingvistike (teda nie v anglickom a slovenskom jazyku, ako sa to uvádza na s. 140), znova bez výraznejšieho teoretického a systémového ukotvenia. Osobitnú kapitolku tvorí problematika tzv. falošných priateľov dokumentovaná znova istým súborom „najfrekvencovanejších a najobávanejších“ príkladov „spôsobujúcich učiacim sa angličtinu problémy“. Aj v tomto prípade ide o didaktický príspevok s niektorými diskutabilnými tvrdeniami a riešeniami: aký je vlastne podľa autorky vzťah medzi homonymiou a paronymiou?; je homonymia zdrojom jazykovej hry len v angličtine?; nemôže sa anglické *action* predsa len v niektorých kontextoch prekladať ako *akcia* s významom činnosť?

Na ploche celej práce možno nájsť ďalšie:

- Odborné omyly: skloňuje sa *dídžej* skutočne podľa vzoru hrdina? (s. 66); sú deverbatívne substantíva typu *četovanie*, *hackovanie* atď. (s. 68) skutočne utvorené pomocou sufixu *ovanie*?; sú slová *samplovaný* (s. 69), *pre/naskenovaný* adjektíva?. Veľmi povrchné, a vo svojej podstate nenáležité, sa chápu aj niektoré transderivačné procesy: napr. v prípade tvorenia verb od adaptovaného substantívneho anglicizmu (s. 69) sa celý proces hodnotí ako: „všetky anglické verbá sú zakončené domácim infinitívnym sufixom *-t*“ a uvádzajú sa príklady: *brejknúť*, *četovať*, *draftovať*, atď. Situácia je však o niečo komplikovanejšia. Na s. 65 sa tvrdí, že „vzor hrdina stráca sufix *-er* a priberá koncovku *-ista*“, čo je veľmi nefundované vyjadrenie. Odvážne je aj tvrdenie zo s. 13, že slová (autorka ich chápe ako termíny) *tréner*, *trénovať* možno pokladať za archaizmy. Je pravda, že v mediálnom registri sa čoraz častejšie používajú pomenovania *kouč*, *koučovať* vo význame *tréner*, *trénovať* (ako športový publicizmus hodnotí tieto slová v 1. význame aj Slovník súčasného slovenského jazyka), ale v iných registroch takáto zmena zatiaľ neprebehla a pomenovania *tréner*, *trénovať* a ich deriváty fungujú ako plne funkčné a súčasné.
- Terminologické nepresnosti, ako napr. nejednotné používanie termínu a pojmu *register* (*register špecifických oblastí vedy*, *register sociolektu* – s. 41; *register* ako synonymum slovnjej zásoby – napr. na s. 89); akronymá sa hodnotia ako „skratky, ktoré sa vyslovujú ako jedno slovo“ (s. 57).
- Nepresné a povrchné vyjadrenia. Miestami nie je jasné, či autorka cituje alebo uvádza vlastné názory, čo má za následok neistotu v tom, aký názor vlastne zastáva, keďže si v hodnotení jednej otázky na rozličných miestach práce v podstate protirečí: na jednej strane názor o funkčnosti anglicizmov v týždenníku *.týždeň*, keď sa u čitateľov tohto týždenníka automaticky predpokladá znalosť angličtiny – a kto anglickým citátom nerozumie, má si uvedomiť, že text jednoducho nie je preňho; na s. 61 sa zasa zastáva práv tých, ktorí angličtinu neovládajú a v textoch praktického odborného štýlu sú nútení sa s ňou konfrontovať.
- Vecné chyby: na s. 59 sa hovorí o autoroch a autorky *Dynamiky slovnjej zásoby súčasnej slovenčiny* (tých autoriek má spomínaná publikácia viac); napr. s. 44: hovorí sa

o pokusoch vytvoriť neutrálny jazyk ako o márných – s jednou výnimkou – angličtinou (angličtina je teda vytvorený jazyk?).

- Neuvádzanie zdrojov: napr. na s. 54: vzápätí po definícii anglicizmu z Encyklopédie jazykovedy sa hovorí, že „s týmto tvrdením sa zhodujú aj všetky anglofónne deskripcie anglicizmov, keď vymedzujú daný pojem ako slovo prevzaté z angličtiny, ktoré je často nežiaducim prvkom v cieľovom jazyku, považovanom kultivovanými odbornými používateľmi jazyka za neštandardné a nežiaduce“. Z akých zdrojov konkrétne tieto deskripcie pochádzajú?; Na s. 62 sa uvádza, že „v brazílskom nákupnom centre v Sao Paule v 93 obchodoch z 252 figuruje v názve anglické slovo“ – odkiaľ pochádza tento kvantitatívny údaj? – a mnohé ďalšie.
- Pravopisné, interpunkčné chyby, preklepy a odchýlky od lexikálnej kodifikácie.

Aké všeobecnojazykovedné závery teda vyplývajú z posudzovanej habilitačnej práce? Vychádza mi to tak, že ide o nasledujúce zistenia: Preberanie slov je súčasťou dynamiky slovnej zásoby, a teda aj slovenčiny vo vzťahu k angličtine. Anglicizmy prechádzajú rôznymi stupňami adaptácie. Kultivujú slovenčinu vtedy, ak sa používajú funkčne. Používatelia jazyka potrebujú jazyk ako nástroj, ktorý im má dobre slúžiť a s anglicizmami si poradia. (Lepšie si s nimi poradí mladá generácia, ktorá mala a má otvorenejší prístup k angličtine.) Preto nie je potrebné slovenčinu ochraňovať a výzvy na jej ochranu proti anglicizmom sú na úrovni 19. storočia. Tieto závery sú však v slovenskom lingvistickom kontexte prítomné už desaťročia a okrem nepatrných výnimiek som sa v habilitačnej práci v podstate nedozvedela nič, čo by nebolo prítomné už v iných textoch na túto tému. Celkovo sa domnievam, že autorka koncipovala svoju habilitačnú prácu trocha predčasne.

Záver: Vzhľadom na vyššie uvedené výhrady musím s poľutovaním konštatovať, že habilitačnú prácu PaedDr. Petry Jesenskej, PhD., *Interdisciplinárne aspekty obohacovania a kultivovania slovnej zásoby slovenčiny prostredníctvom anglicizmov* nepokladám za takú, ktorá by svojimi kvalitami bola vhodná ako jedno z východísk na udelenie vedecko-pedagogického titulu docent v študijnom odbore 2.1.33 všeobecná jazykoveda.

V Prešove 1. augusta 2013

prof. PhDr. Daniela Slančová, CSc.
oponentka